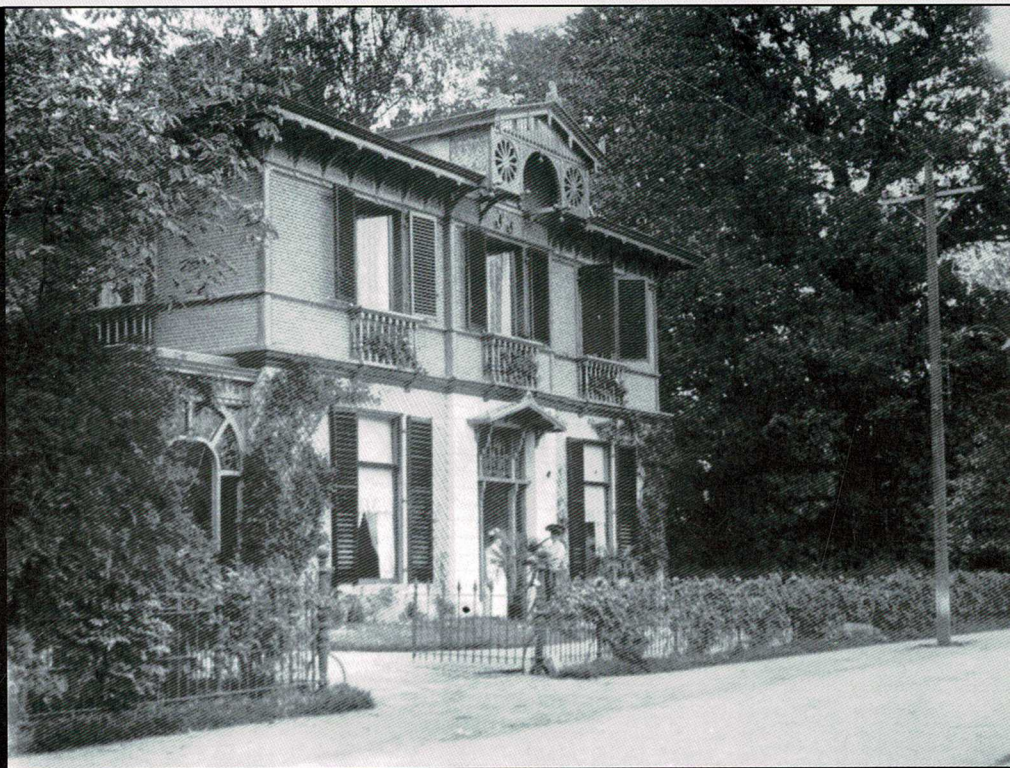

32e JAARGANG nr. 2 - herfst 2011

VAN ZOYS

TOT SOEST

TIJDSCHRIFT VAN DE HISTORISCHE VERENIGING
"SOEST - SOESTERBERG"

Historische Vereniging Soest - Soesterberg

Opgericht 8 mei 1980

Bestuur:

Voorzitter	:	Wim de Kam a.i.,	Emmalaan 3 wpdekam@ziggo.nl	035-5880048
Secretaris	:	Wim Peters a.i	p.a. Steenhoffstraat 46 w.c.j.m.peters@zonnet.nl	035-6017790
Penningmeester	:	Patrick Kuijpers,	Nassaulaan 8 pkuijpers@12move.nl	035-6013060
Overige leden	:	Ton Hartman,	Birkstraat 109 Tonhartman01@cs.com	035-6025031
		Mevr.Hanneke Roskam,	Disselboom 58 hanneke@roskam.nu	035-6018750
		Frans Stokhof de Jong,	Korte Kerkstraat 1 stokhof-dejong@planet.nl	035-6090833
		Chris Uyland,	van Lenneplaan 5c cuyland@xs4all.nl	035-6013639

INHOUDSOPGAVE HERFSTNUMMER 2011	pag.
1 Cultuurprijs 2010 en nu verder	1
2 Abraham Stokhof de Jong monumentaal kunstenaar	2
3 Onderzoek naar de bestuurlijke elite van Soest rond 1850	12
4 Bespiegelingen over de familie Hilhorst aan de hand van de familiewapens	21
5 Opmerkelijke krantenberichten	27

Alle rechten voorbehouden. Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van het bestuur van de Historische Vereniging Soest - Soesterberg

Cultuurprijs 2010 en nu verder !

Wim de Kam

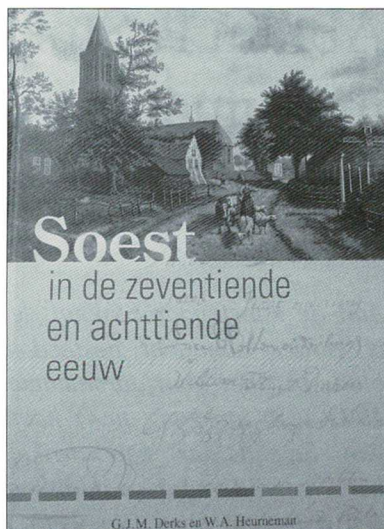
In de eerste maand van dit jaar werd aan onze vereniging uitgereikt de Cultuurprijs Soest 2010. De prijs bestaat uit een bedrag van 1500 euro en een glasplaatje van de Amsterdamse kunstenaar Bert Grottjohhan. Dit plaatje staat nu in het Museum Oud Soest, ons verenigingsadres.

Nadat onze vereniging al eerder in 2004 was genomineerd voor deze prijs, zijn we ontzettend blij dat we deze prijs nu hebben gekregen. Eén van de redenen voor de toekenning van deze prijs was volgens het juryrapport de uitgave van het boek *'Soest in de zeventiende en de achttiende eeuw'*, geschreven door Gérard Derks en Mieke Heurneman. De prijs straalt uiteraard mede af op beide auteurs.

Van het boek, waarover diverse positieve recensies zijn geschreven, zijn inmiddels vele exemplaren verkocht via de boekhandels en het Museum Oud Soest. Gelukkig hebben we een flinke voorraad laten drukken. Indien u het boek nog niet hebt gekocht, hetzij voor u zelf hetzij om het als kado (bv. Sinterklaas of Kerst) aan iemand te schenken dan kunt u dit alsnog doen. Ook via de website is het te bestellen.

Bij de presentatie van het boek merkte burgemeester Noordergraaf op dat hij mede gelet op de inhoud van het boek met belangstelling uitkeek naar een vervolg ofwel *'Soest in de negentiende eeuw'*. Zover is het voorlopig nog niet. Het bestuur heeft echter wel besloten om het geldbedrag van de cultuurprijs 2010 te reserveren als aanzet voor de financiering van het nog te maken boek *'Soest in de negentiende eeuw'*, dat volgens de planning dan in 2014/2015 kan worden gepresenteerd. Daarmee ontstaat dan naar wij hopen een standaard-serie over de geschiedenis van Soest.

De uitgave van het boek over de zeventiende en achttiende eeuw was mede mogelijk door een legaat dat bij testamentaire beschikking van mevr. G.G. Suijk aan de vereniging was toegekend. Het bestuur hoopt dat in de toekomst meer mensen die nadenken over de aanwending van een deel van hun nalatenschap voor goede doelen daarbij willen denken aan de historische vereniging. Het bedrag van de cultuurprijs is, hoe blij we daarmee ook zijn, ontoereikend voor de financiering van het nieuwe boek. Dit weerhoudt ons er echter niet van om de voorbereiding daarvan nu ter hand te nemen in de hoop dat in de komende jaren ook de middelen kunnen worden gevonden voor een afronding in de aangegeven periode.

Abram P. Stokhof de Jong monumentaal kunstenaar

Wim de Kam en Frans Stokhof de Jong

Aan de kunstenaar Stokhof de Jong is eerder aandacht besteed in dit blad. In het voorjaarsnummer van 1993 (23^e jaargang nr.4) heeft J.W. van Steendelaar een artikel aan hem gewijd naar aanleiding van een expositie over zijn werk in het Museum Oud Soest. Nu is er naar aanleiding van de herdenking van de 100^e geboortedag van deze kunstenaar opnieuw een expositie aan hem gewijd. Die expositie is veel omvangrijker dan die in 1993 en er worden veel nieuwe aspecten van zijn werk en leven getoond. De expositie duurt tot 25 september 2011. Als u deze bijzondere expositie nog wil zien dan moet u er dus snel bij zijn. Voor het tijdschrift Tussen Vecht en Eem hebben wij een artikel geschreven over het leven van Abram, dat op verzoek van de redactie hierna is afgedrukt.

Wie was Abram Stokhof de Jong?

Hij is geboren op 11 mei 1911 te Amsterdam en overleden op 12 augustus 1966 tijdens een vakantie in Italië. Van 1941 tot 1960 heeft hij gewoond in Soest. In 1999 heeft zijn toenmalige weduwe

Ans Stokhof de Jong-Sinnige een boek uitgegeven getiteld 'Leven en werken van Abram Stokhof de Jong – Monumentaal kunstenaar' dat volgens haar voorwoord "is bedoeld als nalatenschap van Abram Stokhof de Jong opdat de aandacht voor zijn kunstwerken behouden blijft". In voormeld boek is een biografische schets opgenomen, waaruit we mede voor dit artikel de nodige gegevens hebben geput. De biografische schets is voor een groot deel gebaseerd op gegevens die zijn opgenomen in een 'dagboek' dat de kunstenaar heeft nagelaten. Daarbij moet worden opgemerkt dat het 'dagboek' niet een dagboek is in de betekenis die daaraan normaliter wordt gegeven. Het zijn herinneringen van de hoofdpersoon die in een tijdsbestek van enkele maanden zijn opgeschreven, eind 1935 en begin 1936 toen hij al ruim 24 jaar oud was. De herinneringen kunnen mede ingekleurd zijn door de gemoedsgesteldheid van de schrijver op dat moment. Als vaststaand kan worden aangenomen dat Abram een moeilijke jeugd heeft gehad. Na zijn geboorte bleek zijn moeder aan tbc te lijden en werd opgenomen in een sanatorium. Binnen drie jaar stierf zij. Vader Stokhof bleef met vijf jonge kinderen alleen achter. Abram, de jongste, werd na een half jaar te zijn verzorgd in een ziekenhuis opgenomen

in het gezin van een collega van de fabriek waar zijn vader werkte. De pleegouders konden echter vanwege hun zorg voor arbeidsinkomen en om gezondheidsredenen niet veel tijd aan Abram besteden, waardoor deze zich vaak eenzaam voelde en een deel van 'de opvoeding' op straat kreeg. Over een periode dat hij samen met z'n pleegouders was verhuisd naar een pension/kosthuis voor kleurlingen (West-Indiërs), waarvan zijn pleegouders als conciërge waren aangesteld, schreef hij in zijn 'dagboek' (nogmaals op basis van herinnering!): "Door een zekere verwaarlozing van mijn opvoeding (door de drukte). De omgang met een ander ras mensen. Het geld wat mij overvloedig werd toegestopt (ongezien), vloeken, ongepaste taal enz. In mijn omgeving vechtpartijen, dronkenschap, krankzinnig worden van één der mannen waar ik veel mee omging. Ondanks de oorlog had ik overvloedig te eten terwijl de vriendjes waar ik mee omging niet half genoeg te eten kregen en wat voor vriendjes, meestal uit steegen en sloppen. Het schoorm, plat gezegd. Als kind van 6 jaar zag ik al onzedelijke handelingen van jongens (ongeveer 6 jaar) met elkaar. Die dingen hebben zo'n sterke indruk op mij gemaakt dat ik die nooit zal vergeten"

Abram schreef dat die periode een stempel had gelegd op zijn karakter. Wat hij hiermee precies bedoelde is niet erg duidelijk. Wellicht had hij op het oog 'het bouwen van een eigen wereld om zich heen'. Op de lagere school bij de broeders, waar hij een matige leerling was, droomde Abram veel in zijn eigen wereldje. Een gebeurtenis in die periode is in ieder geval in zijn latere

leven van blijvende betekenis geweest. Hij werd plotseling ernstig ziek: roodvonk en daarna hersenvliesontsteking. Voor zijn leven werd gevreesd. Hij verloor het goede zicht van zijn rechteroog en werd doof aan zijn rechteroor. Vanaf die tijd richtte hij zich nog meer op zichzelf. Na enkele jaren mulo onderwijs wilde zijn pleegvader dat hij zou gaan werken. Hij had verschillende baantjes maar meestal niet van lange duur. In zijn vrije tijd was hij bezig met tekenen. Hij had het geluk een jongen te leren kennen, die bij hem in de buurt woonde waarmee hij bevriend raakte. Deze vriend was op een tekenclub en dat was het begin van Abram om tekenles te nemen in clubverband. Via deze vriend leerde hij ook Jan Beerends kennen die kunstcriticus was. Door gesprekken van allerlei aard en museabezoek werd Abram's belangstelling voor kunst en cultuur steeds groter. Hij bleef dromen over een betere en mooiere wereld waaraan hij zou kunnen meewerken. Een probleem was echter: er was geen geld voor een goede opleiding. Het beeld dat uit het 'dagboek' oprijst is dat van een jongeman die ook in 1935 nog overwegend afhankelijk is van anderen. Daarbij gaat het in de eerste plaats om een financiële afhankelijkheid van anderen. Die afhankelijkheid werd door Abram als zeer frustrerend ervaren. In het 'dagboek' komt dat tot uiting door het zich afzetten tegen vooral zijn vader en in mindere mate zijn pleegvader die het verwijt kregen weinig zorg en liefde te geven. Met 'weinig zorg' werd dan vooral ook bedoeld weinig geld voor de opleiding. Hoewel dat laatste feitelijk wel juist is, is de houding van de ouders wel enigszins begrijpelijk gelet op de financiële crisis in de jaren dertig en de

‘prestaties’ en houding van de dromerige Abram in die tijd. Het is in ieder geval niet sterk afwijkend van hoe in dat opzicht ook in andere gezinnen werd gereageerd op dergelijke omstandigheden. Het is niet uitgesloten dat in het zich afzetten tegen z’n eigen vader ook meespeelde dat er enige gelijkenis was in karaktertrekken tussen vader en zoon. Abram wilde daar niets van weten, hoewel hij wel oog had voor moeilijke aspecten van zijn eigen karakter. Wanneer in z’n pleegouderlijk gezin de opmerking werd gemaakt “Je bent net als je vaar” ervoer hij dat als zeer kwetsend. In zijn dagboek schreef hij “... het snijdt door mijn ziel soms omdat ik juist zoo’n afkeer heb van hem”.

Het gemis aan onafhankelijkheid/zelfstandigheid lijkt dieper van aard te zijn dan uitsluitend financiële afhankelijkheid. Zo schreef Abram in z’n dagboek

“Nu is er weer eens Kerst geweest. ’t Beteekent 2 dagen gedwongen kerk gaan en ook nog ter communie. Nu dat doe ik dan maar, er zit niets anders op. Hoewel ik mij een huichelaar vindt om het te verdommen. Maar dan sta ik zoo buiten de deur. Je mag niet eens denken zoo als ik wil, geestelijke vrijheid is bij ons thuis uitgesloten. ’t Zit mij al jaren dwars. Ik krijg gewoon afkeer ervan wat zij daardoor zelf gekweekt hebben. Ondanks alles is nooit een christelijke geest bij ons aanwezig, de een maakt de ander ’t leven onverdraaglijk”.

Abram was een religieus en gelovig mens en is dat heel z’n leven gebleven. Wellicht dat het daarom enigszins vreemd overkomt

dat hij zich in bovenstaande passage afzet tegen de kerkgang en het ter communie gaan. Voor hem betekende de religieuze boodschap echter vooral het praktiseren van liefde voor God en de medemens uit innerlijke overtuiging en ervoer hij de tegenstelling tussen en gedwongen leer en een daarmee niet in overeenstemming zijnde praktijk in het leven van alle dag als onverdraaglijk.

Tegen het instituut kerk en z’n vertegenwoordigers koesterde hij een zeker wantrouwen en volgens zijn dagboek was dat al ontstaan tijdens de schooltijd. Zie de volgende passage: “Niets kan mij zwaarder raken dan dat ik tot spot voor de klas stond en nooit heb ik dien man meer kunnen verdragen. Terwijl hij het misschien maar als een grapje heeft beschouwd. Even als een kapelaan die een jongen een pak slaag gaf, hem trapte en tegen de grond smeed. Ik weet zeker dat zulke dingen mij tot een wantrouwen tegen over geestelijken heeft gebracht”

Een opmerking van de pastoor die eens gezegd heeft “U zal niet veel plezier van dien jongen hebben” zal daartoe ook hebben bijgedragen. Hoewel Abram over de christelijke geest soms ook wel enigszins romantische opvattingen had (sommige passages in zijn ‘dagboek’ getuigen daarvan) was het geven en krijgen van liefde een thema dat hem uitdrukkelijk bezig hield. Met name toen zijn zus Stien in het krankzinnigengesticht te Noordwijk werd opgenomen schreef hij daarover in zijn dagboek: “Ik heb nu spijt dat ik voor haar niet meer liefde heeft getoond, dan was het leven voor ons beide misschien mooier geworden”.

Een paar dagen daarna noteerde hij: "Ik zou wel altijd met haar om willen gaan, maar dan ik alleen en zou niet kunnen verdragen dat zij zich ook aan anderen gaf. Ik zou dit ook vast zeggen als ik haar sprak, dat ik veel met haar op heb. Misschien geeft zoo iets veel levensvreugde? "

Die claim van dat alleenrecht dat uit deze passage naar voren komt is een opmerkelijke trek van de schrijver die ook op andere plaatsen uit het dagboek blijkt.

Abram wilde in z'n jeugd niet alleen liefde schenken maar ook uitdrukkelijk ontvangen. Op 26 november 1935 schreef hij: "Een beetje liefde mag ik heus wel hebben in dit leven van wanhoop en teleurstellingen".

Die wanhoop en teleurstellingen hadden behalve met belemmeringen om zich volledig aan de kunst te wijden, te maken met de zorg om Stien en de vrees en/of wetenschap dat hij mogelijk hetzelfde had als waarmee Stien worstelde. Op 1 december 1935 schreef hij in z'n dagboek:

"Van avond ben ik met mij broer Piet gaan lopen en hebben wij gezwamd over ons karakter in verband met Stien. Ach ja, wij hebben ten slotte allen dezelfde moeilijkheden. Wij zijn voor en met ons zelf. Fantaseeren en nog eens fantaseeren. Als ik 's morgens opsta is het vaak met hoofdpijn. Daar van kan ik haast niet uit mijn bed komen zo diep ben ik in gedachten....Over de onbenulligste dingen kan ik hele dagen zitten denken en fantaseren. Men zegt dat ik stug ben en

niets zeg, waar ik ook heel geen behoefte aan heb. Ook niet als ik iets beleefd heb. Steeds heb ik iets in m'n hoofd en als ze dan tegen mij praatten of per ongeluk stooten hindert mij dat erg. Ik voel ook wel dat het verkeerd is, maar het is moeilijk om tegen te gaan. Mijn denken en fantaseren is soms zelfs een genot al krijg ik er vaak hoofdpijn van. Soms ben ik maar bang dat ik ook eens gek zal worden, en een andere keer vind ik 't fijn."

Ondanks de vele problemen in z'n jeugd, de vele momenten van depressie, lusteloosheid en radeloosheid, de grote mate van (financiële) afhankelijkheid loopt als een rode draad door het dagboek, dat abrupt stopt in januari 1936, de droom en de wil om een vrij kunstenaar te worden. Het lijkt hier en daar zelfs het romantische beeld te bevestigen van een kunstenaar die geplaagd wordt door altijd durende geldzorgen en getormenteerde fantasieën, maar desondanks of dankzij die plagen en kwellingen die in de aanloop tot het kunstenaarschap een belangrijke rol speelden, creatief werk tot stand kon brengen dat de moeite waard is om ook van latere generaties aandacht te krijgen. In de aanloop naar het kunstenaarschap was de laatste fase, de opleiding aan de Rijksacademie voor beeldende kunst te Amsterdam erg belangrijk. In 1935 werd hij toegelaten. Na zijn keuze voor de richting 'monumentale schilderkunst' was zijn belangrijkste leermeester prof. Campendonck. Gedurende de academiejaren kreeg hij ook enkele zelfstandige opdrachten (o.a. voor een Retraitehuis in Bergen; zeven ramen en een koepelschilderij) Na het verlaten

van de academie heeft Abram enige tijd praktisch gewerkt op het atelier van glazenier Karel Trautwein te Haarlem. Dankzij Jan Beerends kwam hij ook in contact met Vok Keijsper te Alkmaar die in een toneelgroep Alberdinck Thijm speelde. Voor die groep verzorgde hij decors en kleding en er ontstond een vriendschap met deze 'sponsor' die een groot bedrijf had in kaas en comestibles. In 1941 vestigde Abram zich met hulp van Vok Keijsper in een oud leegstaand kerkgebouwtje in Soest dat na restauratie de naam kreeg 'Het Witte Paard'. Tot de komst naar Soest heeft zeker bijgedragen het feit dat Jan Beerends was aangesteld tot directeur van de volkshogeschool Drakenburgh te Baarn en zich in deze omgeving had gevestigd. Bij de opening van z'n eerste expositie in 1941 in zijn gerestaureerde atelier hield zijn vriend Jan Beerends een inleiding over 'Het wezen van de kunst'. Tijdens deze expositie zag Abram ook voor het eerst zijn latere vrouw. Hij trouwde in 1942. De vestiging in Soest had tot gevolg dat in de loop van de daarop volgende tijd in die plaats en in de regio tal van opdrachten door Stokhof de Jong werden uitgevoerd. Overigens beperkten de opdrachten zich niet tot de regio.

Stijl en aard van de kunstwerken

Abram was een kunstenaar die meerdere facetten van de beeldende kunst beheerste. Zo maakte hij niet alleen glas-in-loodramen, maar ook mozaïekwerk en muurschilderingen. Hij beklemtoonde in vraaggesprekken altijd de noodzaak tot beheersing van de ambachtelijke aspecten van zijn vak omdat alleen op die basis naar

zijn mening het vrije spel van de artistieke kon plaatsvinden. De uitgevoerde werken waren zowel van religieuze als profane aard. Hoewel Abram Stokhof de Jong geleidelijk aan een eigen stijl ontwikkelde en zich daarbij wat losmaakte van de 'academische leermeesters' kan zijn stijl niet los worden gezien van de kunststromingen die in de eerste helft van de twintigste eeuw in Europa ontstonden. Het expressionisme was zo'n stroming, waarbij de kunstenaar, onder andere als reactie op het Impressionisme, niet zozeer de werkelijkheid wilde weergeven zoals die door de kunstenaar werd gezien, maar vooral zijn innerlijke gevoelens, ideeën en spanningen ten aanzien van die werkelijkheid wilde 'uitdrukken'. Binnen die hoofdstroming zijn weer verschillende stijlen te onderscheiden. In de Nederlandse kunstgeschiedenis maakt men ter verfijning en onderscheiding van de verschillende stijlen vaak gebruik van het begrip School. Eén van de Scholen is de zogenaamde Limburgse School, die in de periode van 1918 tot 1940 tot volle bloei kwam. Een omschrijving waarvoor de Limburgse School staat luidt: "Toegepaste kunst: schilderijen, wand- en glasschilderingen in R.K. kerken, veelal in een licht romantisch expressionisme. Charles Eyck, Henri Jonas en Joep Nicolas". Zoals uit de naamsaanduiding van de School alsmede uit de namen van de kunstenaars kan worden afgeleid kreeg deze ontwikkeling vooral in Limburg gestalte. Het accent lag daarbij inderdaad op religieuze kunst, maar er kwamen ook tal van opdrachten uit het bedrijfsleven. Stokhof de Jong sloot naar geest en opvatting haast volkomen aan

bij de Limburgse school, onder wie deze kunstenaar in Henri Jonas een grootmeester erkende. Allengs werd na de tweede wereldoorlog en zeker vanaf de zestiger jaren de kritiek op de Limburgse School steeds luider en de opdrachten voor de kunstenaars behorende tot die stroming geringer. Ook Stokhof de Jong kreeg daarmee te maken. Momenteel valt echter weer een groeiende belangstelling voor de kunstontwikkeling uit de eerste helft van de vorige eeuw, waaronder die voor de kunst van de Limburgse school, te constateren. Ook de vroegere critici kijken er anders tegenaan. Zo merkte een oud-leerling van Stokhof de Jong enkele jaren geleden in een krantenartikel op: "In de loop der jaren is mijn kijk erop veranderd. Ik heb in de loop der jaren ook werk van Stokhof gerestaureerd. Als je zijn werk onder handen hebt, dan merkt je wel met hoeveel aandacht voor verhoudingen, kleur en materiaal hij heeft gewerkt. Ik heb er veel meer waardering voor gekregen". 1) In de latere fase van zijn leven is ook de kunstenaar Stokhof de Jong wat meer gaan experimenteren.

Werk van Stokhof de Jong in de regio

Het is ondoenlijk om aan alle werken van Stokhof de Jong aandacht te geven. Dat geldt voor de expositie maar meer nog voor dit artikel. Daarom zullen we ons beperken tot belichting van een aantal werken die in deze provincie zijn uitgevoerd en nog aanwezig zijn, zij het niet altijd meer in dezelfde context als waarin ze tot stand

zijn gekomen. Als eerste richten we het vizier op Soest.

Soest

In zijn woonplaats heeft Stokhof de Jong veel opdrachten uitgevoerd. We willen ons echter richten op de toelichting van een bijzonder kunstwerk dat in deze plaats is vervaardigd. Tijdens de oorlog ontving de kunstenaar opdracht tot het vervaardigen van een muurschildering

in het priesterkoor van de Heilige Familiekkerk aan de Willibrordusstraat. De muurschildering is in secco-techniek uitgevoerd op de achterwand van gele machinale bakstenen. Het lijkt alsof de verf in de steen is geëtst met als gevolg dat vuilopname beperkt is. De uitvoering van het werk was niet in alle opzichten een aangename bezigheid. Bij de toepassing van de secco-techniek wordt caseïne

gebruikt. Dat is kaasstof, het eiwitachtig bestanddeel van melk. Gemengd met een bepaalde hoeveelheid hertschoornzout ontstaat een stijfselachtig product dat een penetrante lucht veroorzaakt en op de ogen en de keel slaat. De schildering loopt van boven uit in drie puntbogen; in de middelste boog is God de Vader afgebeeld tronend omgeven door engelen, de Geestesduif en daaronder een kruisbeeld; in de bogen links en rechts engelen en daaronder vele heiligen in de onderste zone mannen, vrouwen en kinderen. Het geheel behelst een voorstelling van de triomferende kerk. Hoewel de academietijd nog niet zo lang achter hem lag is in dit kunstwerk al te ontwaren het ontwikkelen van een eigen stijl en het enigszins afstand nemen van een al te sterk doorgevoerd schematisch denken en ordenen. De kunstcriticus Jan Beerends schreef over het kunstwerk in 1949 een kritiek die we kunnen onderschrijven: 'Weliswaar vertoont de compositie een verstandelijk goede structuur waaraan een bepaald schema ten grondslag ligt - en dit is een deugd - maar het schematische dringt zich niet aan ons op. De statische grondvorm wordt omspeeld door de bewegelijkheid van de contouren zoals in een vers het ritme de maat. De ongelijkheid van het steenoppervlak en de liniatuur van de voegen werken mee om het geheel het aanzien te geven van een geweldig groot, rijk gefigureerd wandtapijt''²⁾

Baarn

In het eerste jaar na de oorlog (1946) ontving Stokhof de Jong opdracht tot het maken van een glas-in-loodraam in de pastorie van de Heilige Nicolaaskerk in

Baarn. De pastorie is in 1971 afgebroken en vervangen door een nieuwe. Het gebrandschilderde raam is toen geplaatst

in de dagkapel van deze kerk, waar het zich nu nog bevindt. Dit is een voorbeeld van een verandering van de context van het kunstwerk, zij het dat in dit geval de verandering van de omgeving van beperkte aard is. In de dagkapel komt het raam ook zeker tot zijn recht. Het raam heeft de voorstelling van de Heilige Nicolaas te paard met voor hem de kinderen in de kuip en achter hem de meisjes voor het raam en de zak met goud beneden. Aan de onderkant is het gevecht op het concilie van Nicea in 325, oftewel het gevecht van de Kerkvaders afgebeeld. Volgens de overlevering speelde Nicolaas in dit gevecht en het vervolg van het concilie een belangrijke en beslissende rol.

Ankeveen

Na de muurschildering in Soest, het glas-in-loodraam in Baarn zullen we nu kort belichten de kruiswegstatie in de Sint Martinuskerk te Ankeveen, die hij

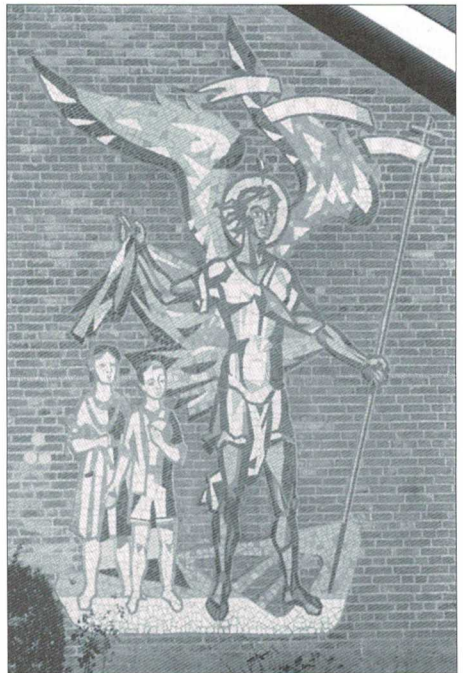

in 1947 vervaardigde. Het was niet de eerste kruiswegstatie die hij maakte want al eerder had hij staties gemaakt voor een ziekenhuis in Alkmaar (1942) en voor een kerk in Ursem (1945) en een kerk in Amsterdam (1945). Het kerkgebouw van de Sint Martinus parochie in Ankeveen is in 1927/1928 gebouwd ter vervanging van een in slechte staat verkerende waterstaatskerk. De bekende natuurkenner en liefhebber Jac. P. Thijssen was enthousiast over de mooie heldere landelijke stijl van dit kerkgebouw. Dat oordeel had betrekking op de buitenkant. Op de website van de kerk staat vermeld: 'In de kerk zijn een aantal fraaie schilderijen en beelden te bezichtigen'.³⁾ Wat de schilderijen betreft gaat het dan om een veertien delen tellende kruiswegstatie van olieverf op doek vervaardigd door Stokhof de Jong. De compositie is zeer figuratief opgesteld met een bijzondere ingetogenheid en sfeervol van kleurzetting. Een bezichtiging waard!.

Afgaande op het geschiedenisboekje 'Ankeveen, een beeld van een dorp' (J. Veenman) moet er ook in de afgebroken waterstaatskerk een kruiswegstatie zijn geweest. Mogelijk is die verloren gegaan bij de sloop van het gebouw. 4)

Amersfoort

Eén van de geliefde technieken van Abram Stokhof de Jong was het maken van mozaïeken. Vooral bij diverse schoolgebouwen heeft hij deze techniek toegepast. Behalve marmer gebruikte hij daarvoor ook stukjes van dubbel gebakken geglaazuurde tegeltjes die zorgvuldig met de hand door de kunstenaar waren geknipt. Eén van de gebouwen waarvoor hij een mozaïek vervaardigde was de katholieke

school voor buitengewoon lager onderwijs aan de Hooglandseweg in Amersfoort. Deze in 1955 gebouwde school was onder patronage gesteld van de aartsengel Michaël. Het 5 meter hoge mozaïek stelt deze aartsengel voor met twee kinderen over wie hij beschermend zijn arm uitstrekt. De originele ontwerpschets van dit kunstwerk is bewaard gebleven..

Hilversum

Hiervoor hebben we de schijnwerpers gericht op een aantal kunstwerken van religieuze aard. Stokhof de Jong heeft echter zoals reeds is opgemerkt ook kunstwerken gemaakt met een profaan thema. Zo heeft hij in 1958 in het Entreegebouw van het Gas- en Electra Bedrijf aan de Kleine

Drift een glas-in-loodraam vervaardigd, waarvan het thema duidelijk is gekoppeld aan de functie van het bedrijf. Het is een zeer kleurrijke compositie waarvan het samenspel tussen krachtlijnen en kleurvakken met variaties in loodstrips in breedtes veel energie uitstraalt. Het energiegebouw zal binnenkort worden gesloopt. Door de inzet van de historische vereniging 'Albertus Perk' zal het raam binnenkort een tweede leven gaan krijgen in een nieuw gebouw op het Regev-terrein. Wellicht dat het in de nieuwe context een symbool kan zijn voor de energie van

mensen die in een rijk geschakeerde en kleurrijke wereldsamenleving de vlammen van hoop en liefde brandend houden en verder dragen. Voor de betekenis van het kunstwerk is immers niet uitsluitend de intentie van de kunstenaar bepalend, maar ook de ervaring van de beschouwer ervan.

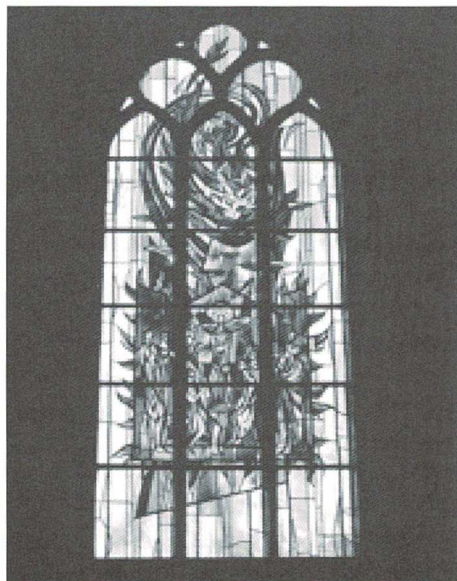
Utrecht

Een ander kunstwerk met een profaan thema dat inmiddels sedert 1992 een tweede leven leidt bevindt zich in het Wentgebouw van het universiteitscomplex

De Uithof. Het betreft glas-in-loodramen die in totaal een oppervlak beslaan van 17,5 meter. De ramen (eigenlijk gaat het om één raam dat oorspronkelijk vanwege de structuur van het gebouw in twee helften is verdeeld) zijn vervaardigd ten behoeve van het Farmaceutisch Laboratorium aan de Catharijnesingel. Wat de voorstelling betreft het volgende: Op de ene helft wordt het praktische en theoretische onderwijs uitgebeeld: de overdracht van kennis van ouderen aan jongeren. Daaromheen zijn de grondstoffen te zien die bestemd zijn om tot geneesmiddelen te worden verwerkt. Op

de andere helft is de apotheker afgebeeld als vertrouwensman die adviezen geeft en als iemand die nauw samenwerkt met de arts. Een afzonderlijk tafereel vormt de

Zon der Gerechtigheid, het symbool van de Universiteit van Utrecht die het geheel in haar stralen vangt. De verandering van locatie heeft er toe geleid dat de acht vlakken waarin de afbeeldingen zijn gecomponeerd anders zijn geplaatst dan op de oorspronkelijke locatie (naast elkaar in plaats van boven elkaar). Hoewel dit met name voor het tafereel van de zon jammer is blijft het geheel ook op de nieuwe locatie een spannend spel van bewegingen en kleuren.

Amersfoort

Hoewel in de jaren zestig het aantal opdrachten voor het vervaardigen van

religieuze aard terug liep kreeg de kunstenaar in die periode toch nog een belangrijke opdracht voor het maken van een tiental gebrandschilderde ramen in de St.Martinuskerk in Hoogland. Dat kunstwerk willen we ten slotte nog even belichten omdat hierbij evenals bij het kunstwerk in Utrecht duidelijk is dat de kunstenaar wat los kwam van de stijl van de Limburgse school hetgeen onder andere tot uiting kwam door het gebruik van fellere tinten waarbij het grisaille nog slechts werd gebruikt ter ondersteuning van de tekening en het aangeven van details. Door een sterke vlakverdeling konden vele elementen van de heilsgeschiedenis worden verbeeld, terwijl de eenheid gehandhaafd bleef door verbindende figuren en symbolen. Een criticus schreef: 'Stokhof de Jong heeft met deze gebrandschilderde ramen nieuwe mogelijkheden beproefd betreffende indeling, kleuren en karakter'. 5

Noten:

1. Glazenier Alex Luiges in Algemeen Dagblad, regio Amersfoort van 7 oktober 2005
2. Katholiek Bouwblad nr.28, mei 1949
3. Zie www.kanparochies.nl
4. Zie www.europese-bibliotheek.nl/nl/boeken/Ankeveen/
5. 'Het Centrum' – 18 april 1962

Dit artikel¹ is een vervolg op eerdere artikelen over de bestuurlijke elite van Soest rond 1747, 1787, 1795 en 1813.² Ze maken deel uit van het onderzoeksprogramma over de bestuurlijke elite in de provincie Utrecht in de achttiende en negentiende eeuw, dat is geïnitieerd door Landschap Erfgoed Utrecht. Dit onderzoek draagt bij aan het vullen van één van de leemtes in de Utrechtse geschiedschrijving³. Dit artikel verschijnt in twee delen.

“Zoo niet belemmerende dan toch volstrekt nutteloos”⁴

Onderzoek naar de bestuurlijke elite van Soest rond 1850

Mieke Heurneman

Deel 1

“Memorie! Op den 3 November 1848 is na voorafgaand klokkengelui de veranderde Grondwet van 14 October 1848 binnen deze Gemeente van uit het Raadhuis alhier gepubliceerd en geaffigeerd.” Deze handgeschreven tekst vinden we terug op een ingevoegde bladzijde in het notulenboek van het gemeentebestuur van Soest, die het paginanummer 519b kreeg. Het lijkt erop dat de Soester bestuurders deze toch niet onbelangrijke mededeling waren vergeten te behandelen in de raadsvergadering. Op 3 november 1848 trad de nieuwe door J.R. Thorbecke ontworpen grondwet in werking. De daaruit voortvloeiende Gemeentewet, die in 1851 van kracht werd, had grote gevolgen voor alle gemeentebesturen in Nederland. Zo werd bepaald dat leden van de gemeenteraad voortaan rechtstreeks door de stemgerechtigde inwoners werden gekozen voor een periode van zes jaar. De besturen van steden en plattelandsgemeenten werden voor het eerst sinds de middeleeuwen in het hele land op dezelfde manier samengesteld. In plaats van het college van burgemeester en wethouders werd nu de gemeenteraad het hoogste lokale bestuursorgaan. De gemeenteraad kreeg ook een grotere autonomie. In 1851 werden er in alle Nederlandse gemeenten raadsverkiezingen gehouden volgens de nieuwe Gemeentewet en Kieswet. Nog steeds was er sprake van censuskiesrecht: het stemrecht was voorbehouden aan mannen die boven een bepaalde belastingdrempel uitkwamen. Welke gevolgen hadden deze verkiezingen voor de bestuurders van Soest? Hoe zag het Soester gemeentebestuur er halverwege de negentiende eeuw uit? Vonden er opvallende verschuivingen plaats of bleven dezelfde personen op het kussen?

Terugblik

Gedurende het grootste deel van de eerste helft van de negentiende eeuw was Gerrit van Steijn van Hensbroek (1769-1857) burgemeester van Soest geweest. Hij was in 1813 aangetreden na de plotselinge dood van zijn voorganger Anthonie Jacob Schutter (1770-1813). Na het overlijden van secretaris Cornelis Adrianus Pannekoek in 1823 had Van Steijn van Hensbroek diens functie erbij gekregen. In 1825 werd in heel Nederland een nieuw bestuursreglement van kracht, waarna Van Steijn van Hensbroek, die voorheen aangeduid werd als 'schout', nu als 'burgemeester' werd aangesteld. Aan zijn taken veranderde weinig. Wel gold zijn benoeming sindsdien slechts voor een periode van zes jaar. Gedeputeerde Staten benoemden als gemeenteraadsleden:

Rijk Stalenhoef	landbouwer	rooms-katholiek
Hendrik Fluijt	timmerman	hervormd
Anthonie Tesselhoff	schoenmaker	hervormd
Johannes Smits	molenaar	hervormd
Thijmen Ramselaar	landbouwer	rooms-katholiek
Hendrik Janse Kok	landbouwer	rooms-katholiek
Wouter van Logtesteyn	landbouwer	rooms-katholiek
Peter Bouter	landbouwer	rooms-katholiek

Rijk Stalenhoef en Hendrik Fluijt werden als assessor (wethouder) aangesteld. Om de twee jaar moest een derde van de raadsleden aftreden, waarna ze herbenoemd konden worden. Dat laatste kwam vaak voor, waardoor het Soester bestuur een grote mate van continuïteit kende.

Maar het herbenoemen van raadsleden was geen automatisme. Zo waren in december 1829 de raadsleden Anthonie Tesselhoff, Wouter van Logtesteyn en Peter Gerritse van Hofslot aan de beurt om af te treden. De gemeenteraad had hen direct weer genomineerd bij de koning, die ambachtsheer van Soest was, en zodoende directe invloed had op de benoeming van de lokale bestuurders. In de notulen lezen we: "Edoch dat Zijne Koninkl Hoogheid in deze voordragt had gedifficulteerd aangezien de leden Wouter Logtenstein en Peter Gerritze van Hofslot⁵ in derzelver kwaliteit als leden van den raad zeker rekest aan de tweede kamer van de Staten Generaal houdende hoegenaamde grieven van Soest hadden onderteekend."⁶ Het ging om een petitie die op 27 november 1829 aan de Staten Generaal was gestuurd. De 73 ondertekenaars uit Soest eisten vrijheid van (katholieke) godsdienst en onderwijs. Blijkbaar was hier in hun ogen ondanks een concordaat tussen de koning en de paus en bepalingen in de grondwet nog te weinig van terechtgekomen. Hoewel de petitie eindigde met de opmerking dat men "het volkomenste vertrouwen in de goedheid en regtvaardigheid van onzen beminden Koning" had, viel die verkeerd bij Willem I. Soest was overigens niet de enige gemeente waarvan hij dit soort rekestten ontving. Ook Amersfoort, Hoogland, Nijkerk en Achter Hamersveld stuurden een petitie,

net als een aantal gemeentes in Brabant.⁷ Na afwijzing van Wouter van Logtesteyn en Peter Gerritse van Hofslot moest een nieuwe nominatie worden gedaan, waarna Anthonie Tesselhoff, Hendrik Ebbenhorst en Jan Peterse Schouten⁸ werden benoemd als raadslid.

- Petitie aan de Staten Generaal, ondertekend door 73 Soestenaren, 27-11-1829. (Noord-Brabander, Dageditie 5-12-1829, Nummer: 107 (Uitg: Gebroeders Langenhuysen; 's Bosch)

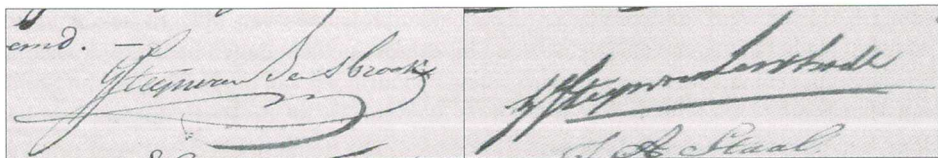
In 1847 gebeurde iets dergelijks met Hendrik van 't Klooster, alleen was het toen niet de koning die zijn herbenoeming dwarsboomde, maar de gemeenteraad zelf. Hendrik van 't Klooster was één van de drie raadsleden die eind 1847 volgens het rooster moesten aftreden. In de notulen lezen we “dat aangezien het voorgevallene met Hendrik van Klooster voornoemde lid behoord te worden geremplaceerd [...]”⁹. De reden waarom hij in ongenade was gevallen moet zijn onvrede met de bouw van een nieuwe school zijn geweest. Verschillende ingezetenen van Soest hadden zich in de zomer van 1843 al beklaagd bij Gedeputeerde Staten, omdat ze vonden dat burgemeester Van Steijn van Hensbroek in deze kwestie te veel zijn eigen zin doordreef. Ruim een

jaar later verscheen de gouverneur van de provincie Utrecht, Fredrik van de Poll, in hoogsteigen persoon in de raadsvergadering te Soest. Hij deelde mee dat Hare Majesteit (koningin Anna Paulowna, de echtgenote van koning Willem II) ter gelegenheid van de geboorte van het eerste kind van haar dochter Prinses Sophie aan de gemeente Soest het nog ontbrekende kapitaal voor een nieuw schoolgebouw schonk. Burgemeester Van Steijn van Hensbroek had haar over de schoolkwestie geïnformeerd. “Dat Zijn Excellentie [de gouverneur] vermeende dat door deze edelmoedige en krachtadigen bijstand vanwege Hare Majesteit toegezegd, alle differente sustenuen [discussiepunten] bij sommige leden dezer vergadering ontstaan, hier mede zoude komen te cesseeren [ophouden].” De gemeenteraad nam de gift in dankbaarheid aan, maar daarmee was het conflict niet uit de wereld: “hebbende Hendrik van Klooster ter deze vergadering verklaard, dat hij in de gevoelens van de leden van het plaatselijk bestuur niet deelde”.¹⁰ Toen het in 1845¹¹ aan Hendrik van 't Klooster de beurt was geweest om af te treden, had de gemeenteraad van Soest ook al verzocht om hem eervol ontslag te verlenen. Volgens de burgemeester had hij door te weigeren zijn handtekening te zetten onder de dankzegging aan Hare Majesteit “de belangen der Gemeente op eene niet te verantwoorde wijze in de waagschaal [...] gesteld”¹². Hieraan is toen blijkbaar geen gehoor gegeven, want Hendrik van 't Klooster bleef nog gemeenteraadslid tot 1847. In die laatste jaren lijkt hij echter zelden zijn gezicht meer te hebben laten zien op vergaderingen. In plaats van Hendrik

van 't Klooster werd landbouwer en broodbakker Johannes van Maaren benoemd als raadslid. Na het afleggen van de eed vroeg hij echter nog acht dagen bedenktijd, waarna hij alsnog bedankte voor de eer, ondanks stevig aandringen van burgemeester Van Steijn van Hensbroek. Mogelijk was Van Maarens woonplaats op de Berg, dus ver van het dorp, een reden om van zijn benoeming af te zien. Hij stelde in elk geval voor om "op den Berg na een ander geschikt persoon om te zien of deswege iemand in de kom dezer gemeente woonachtig tot deze functie opnieuw voor te dragen"¹³. De vader van Johannes van Maaren (Willem van Maaren) had van 1837 tot 1845 ook al als vertegenwoordiger vanuit Soesterberg in de gemeenteraad gezeten. Maar het lukte blijkbaar niet om een andere kandidaat uit dit deel van de gemeente te vinden, want drie weken later werden Anthonie van 't Klooster en Teunis Kuijer voorgedragen. Beiden waren landbouwer, de eerste in De Birk en de tweede op Middelwijk. Men was wel zo wijs geweest nu van tevoren bij de kandidaten te polsen of ze voor deze functie te porren waren. Blijkbaar was verwantschap met de dissidente Hendrik van 't Klooster geen belemmering, want zijn broer Anthonie van 't Klooster werd nu als raadslid benoemd.

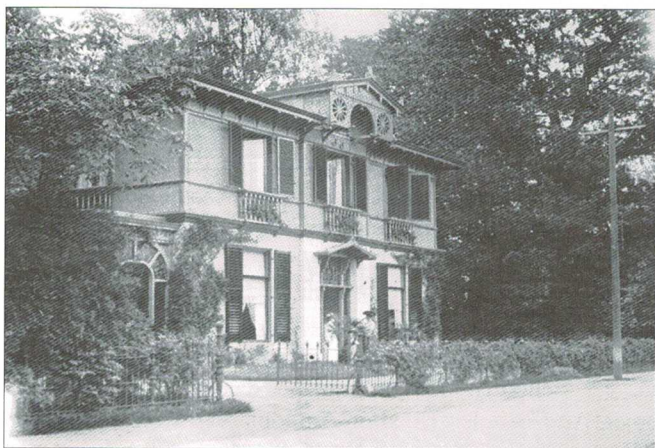
Een nieuwe burgemeester

Burgemeester Gerrit van Steijn van Hensbroek, die ook secretaris was, kampte met een verslechterd gezichtsvermogen. Dit was in 1834 al reden geweest om zijn functie als secretaris over te dragen aan zijn zoon Joan Albert. Gerrit van Steijn bleef nog wel vijftien jaar het burgemeestersambt vervullen. Zijn gezondheid ging intussen verder achteruit. Dat bleef ook bij de gemeenteraadsleden en overige inwoners van Soest niet onopgemerkt. Zo werden in de raadsvergadering op 5 maart 1849, waarbij hij zelf niet aanwezig was, twee rekesten aan de koning behandeld, die de gouverneur aan het gemeentebestuur had gestuurd ter kennisgeving en voor advies. Het eerste was behalve door een aantal ingezetenen ondertekend door vier raadsleden: Theunis Kuijer, Peter van den Breemer, Arie van den Hoed en Anthonie van 't Klooster. Zij verzochten om dokter F. Kuijper tot burgemeester te benoemen "op grond van de hoge jaren en ongeschiktheid van den tegenwoordigen burgemeester van Soest". Gerrit van Steijn van Hensbroek werd op de dag van de vergadering namelijk tachtig jaar. Het tweede rekest was ingediend door P. Gallenkamp Pels te Amersfoort, die zelf solliciteerde "om bij eene eventuele vacature als burgemeester der gemeente in aanmerking te mogen komen". Na overleg besloot de gemeenteraad met zes stemmen tegen één dat er op dit moment geen reden was om de burgemeester uit zijn functie te ontheffen. De notulen werden ondertekend door J.A. Staal, J.P. Schouten en H. Fluijt, met daarbij de aantekening: "De leden P. van den Breemer, Arie van den Hoed en Anthonie van Klooster hebben verzocht, hoezeer hunne vollen toestemming tot het bovenstaande gegeven hebbende, om van den teekening bevrijd te blijven". Theunis Kuijer wordt hier niet genoemd. Hij zal de enige tegenstemmer zijn geweest.¹⁴ Op de laatste dag van dat jaar (1849) kwam burgemeester Gerrit van Steijn van Hensbroek zelf met het verlossende woord. Op eigen

- De handtekening van burgemeester Gerrit Van Steijn van Hensbroek ging er door de verslechtering van zijn ogen op achteruit. Hier handtekeningen uit 1823 en 1849. (GAS, Archief gemeentebestuur Soest 1812-1928, inv.nr. 22.)

verzoek had hij van de koning eervol ontslag gekregen. Zo kwam er na ruim 36 jaar een eind aan zijn burgemeesterschap. Op 23 januari 1850 werd P. Gallenkamp Pels (1801-1869) door de koning als zijn opvolger aangesteld. Zijn open sollicitatie van een klein jaar eerder was dus niet voor niets geweest. Piet ("zich gewoonlijk noemende Pieter"¹⁵) Pels was van beroep wijnkoper en woonde in Amersfoort.¹⁶ Hier waren ook zijn vier kinderen geboren, van wie de oudste, een dochter, reeds na drie maanden was overleden. Hij had na de dood van zijn vrouw, Elisabeth Gallenkamp, haar achternaam aan de zijne toegevoegd.¹⁷ Op 23 oktober 1844 was hij in Soest hertrouwd met Elisabeth Collette Françoise Prioux.¹⁸ Met de aanstelling van Pieter Gallenkamp Pels kreeg het vanouds roomse dorp haar eerste katholieke burgemeester. Zijn broer Christianus Petrus Pels (1810-1891), eveneens wijnhandelaar, was van 1849 tot 1854 burgemeester van Wijk bij Duurstede. Enkele maanden voor zijn benoeming als burgemeester van Soest was Pieter Gallenkamp Pels in de Amersfoortse raad gekozen. Maar omdat hij de afgelopen zes jaar niet onafgebroken in Amersfoort had gewoond, was zijn verkiezing ongeldig verklaard.¹⁹

- Buitenplaats Bosch en Heuvel te Soestdijk:
hier woonde burgemeester P. Gallenkamp Pels met zijn gezin.
(GAS fotonr. 3300.0040).

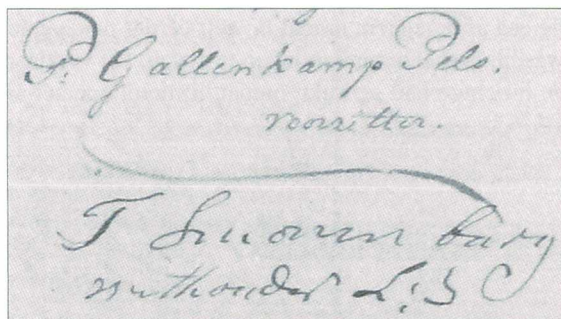
Een geregeld bestuur

De archieven, die burgemeester Van Steijn van Hensbroek nog had laten inventariseren om ze netjes aan zijn opvolger te kunnen overdragen, en de sleutels van de gerechtskist werden overhandigd aan Gallenkamp Pels. Hij woonde vooralsnog in Amersfoort, maar

hield elke maandag van 's ochtends elf tot 's middags twee uur kantoor in het raadhuis van Soest. Drie maanden later blijkt hij naar Soest te zijn verhuisd. Hij woonde op het buiten Bosch en Heuvel te Soestdijk.²⁰ Op 11 mei 1850 maakte hij bekend dat hij behalve op zon- en feestdagen dagelijks thuis kantoor zou houden van 's ochtends tien tot 's middags drie uur. Dan kon ook aangifte worden gedaan van geboorte, huwelijk of overlijden, aangezien de burgemeester tevens ambtenaar van de burgerlijke stand was. Gallenkamp Pels lijkt een wat zakelijkere en professionelere aanpak te hebben gehad dan zijn voorganger. Zo stelde hij voor om elke veertien dagen met de beide assessoren te vergaderen over lopende zaken.²¹ Voor dit laatste waren in het *Reglement van bestuur ten platten lande van de provincie Utrecht* overigens geen regels vastgesteld.

Aan het eind van datzelfde jaar kreeg Joan Albert van Steijn eervol ontslag als secretaris van Soest. Hij had een nieuwe baan gekregen die niet was te combineren met het secretarissambt. Tijdens de raadsvergadering werden woorden van dank uitgewisseld. Joan Albert van Steijn, die met pijn in het hart afscheid nam, bood aan om de gemeenteraad van Soest ook in de toekomst zo nodig nog met raad en daad bij te staan. Raadslid Arie van den Hoed werd tijdelijk secretaris, maar al snel werd burgemeester Gallenkamp Pels zelf met algemene stemmen in de raad als secretaris gekozen. Nu de burgemeester deze beide functies uitoefende, moesten de officiële stukken ook ondertekend worden door één van de assessoren. Een praktisch probleem was dat de beide assessoren, Jan Anthonie Staal en Jan Peterse Schouten, allebei op een uur gaans van het huis van de burgemeester woonden, waar nu de secretarie was gevestigd. Het zou dus veel tijd kosten om daar steeds naartoe te moeten voor een handtekening. De oplossing leek om Arie van den Hoed, die dichterbij in de buurt woonde en die ook tijdelijk secretaris was geweest, de ondertekening toe te vertrouwen. Maar dit voorstel werd niet gehonoreerd door Gedeputeerde Staten, omdat het in strijd was met het bestuursreglement.²² Daarom werd toch Jan Anthonie Staal als oudste assessor hiermee belast.

De jaarlijkse vergoeding van 75 gulden voor het secretarissambt sloeg Gallenkamp Pels af. In de notulen schreef hij in de marge: "Dat hij zulks doet om een bewijs te geven van hetgeen hij bij de aanvaarding zijner betrekking heeft geëavanceerd, dat hij dezelve namelijk niet om geldelijk voordeel had geëambitioneerd, maar uit zucht om door een geregeld bestuur het zijne bij te dragen tot de welvaart dezer gem[eente], waarāan hij

The image shows two handwritten signatures in cursive ink. The top signature reads 'P. Gallenkamp Pels.' followed by 'wethouder.' on the next line. The bottom signature reads 'J. Smorenburg' followed by 'wethouder L.S.C.' on the next line. Both signatures are written on a light-colored, slightly textured paper.

- Handtekeningen van burgemeester P. Gallenkamp Pels en wethouder T. Smorenburg onder de notulen van de raadsvergadering op 2 maart 1852. (GAS, Archief gemeentebestuur Soest 1812-1928, inv.nr. 1.)

gehecht is.”²³ Gallenkamp Pels wilde ook op eigen kosten een geschikt persoon opleiden en inwerken om de registers van de burgerlijke stand en het bevolkingsregister bij te houden. Dat was namelijk veel werk en met een extra arbeidskracht zou ook iedereen meteen geholpen kunnen worden, zonder dat andere bestuurstaken daaronder hoefden te lijden. Hij had deze taak misschien ook aan één van de gemeenteraadsleden over kunnen laten, maar dat leek hem niet wenselijk, “uit hoofde van de geheele onbekendheid der leden met dit moeilijik en belangrijk gedeelte der administratie”²⁴.

Burgemeester Gallenkamp Pels in opspraak

Nadat in september 1850 verkiezingen waren gehouden voor Provinciale Staten, schreef Pieter Gallenkamp Pels samen met zijn broer Christianus Petrus Pels, die burgemeester van Wijk bij Duurstede was, een kritisch en anoniem pamflet over de verkiezingen in het hoofddistrict Amersfoort.²⁵ Daarin wezen zij vooral op de rechten van de katholieken. Op 12 oktober 1850 had de politie de gehele voorraad hiervan bij de Amersfoortse boekhandel Jacobs en Meijers in beslag genomen, omdat daarop de naam van de drukker niet was vermeld, wat in die tijd verplicht was. Al snel rees het vermoeden dat zij de auteurs ervan waren. In de *Amersfoortsche Courant* van 21 januari 1851 werd bericht over de rechtszaak die daarop volgde. In de beklagdenbank zat W.F. Stramrood, boekdrukker en –handelaar te Wijk bij Duurstede, die de brochure uitgegeven zou hebben. Zelf had Pieter Gallenkamp Pels voorkomen dat hij gerechtelijk werd vervolgd door een boete te betalen. Samen met zijn broer was hij nu als getuige gedagvaard in de zaak tegen Stramrood. Gallenkamp Pels leek de zaak niet erg serieus te nemen. Toen hem tijdens zijn verhoor gevraagd werd naar zijn beroep, wakte hij bij de rechtbank irritatie door te zeggen “dat hij getuige was zonder beroep, maar den post vervulde van Burgemeester van Soest”²⁶, waarop de president hem terechtwees. Vervolgens weigerde Gallenkamp Pels de eed af te leggen, omdat hij zelf eerder beklagde was geweest in dezelfde zaak. Wel was hij bereid om inlichtingen te geven. Hij verklaarde niet zeker te weten of Stramrood de brochure had gedrukt, omdat hij nooit contact met de man had gehad. Daarna werd

- Kop van de Amersfoortsche Courant, 21-1-1851, waarin werd bericht over het proces rond het anonieme pamflet waardoor burgemeester P. Gallenkamp Pels en zijn broer in opspraak raakten.

zijn broer ondervraagd. Hoewel ook deze weigerde de eed af te leggen, werd hij daartoe wel verplicht. Hij verklaarde dat Stramrood het pamflet inderdaad op zijn verzoek had gedrukt. Gezien de inhoud ervan had Stramrood geweigerd het pamflet ook uit te geven. Stramrood verklaarde dat Christianus Petrus Pels daarop had gezegd: "Dan werkt gij niet voor het Publiek", waar de auteur van het krantenartikel tussen haakjes ironisch aan toevoegde: "'t Is waarlijk wel een gedistingueerd publiek waarvoor de Burgemeesterlijke Gebroeders zich in deze hebben geïnteresseerd!". Stramrood had de gedrukte brochures volgens afspraak bij Pels afgeleverd, die hem had gevraagd om de lettervorm nog even te bewaren voor het geval er extra exemplaren nodig zouden zijn.

Petrus Gallenkamp Pels had op zaterdag 26 oktober (dus na de inbeslagname) zijn broer en Stramrood verzocht de volgende dag naar Soest te komen om te overleggen wat zij voor de rechtbank zouden verklaren, nu hij zelf aangeklaagd was. Stramrood had echter geweigerd naar Soest te gaan. Pels had zijn broer wel opgezocht. Toen deze daarna in Wijk bij Duurstede terugkwam bij Stramrood stelde hij voor om met zijn drieën een advocaat in de arm te nemen en de kosten te delen. Dit had Stramrood geweigerd. Zijn tegenstribbelen had echter weinig effect en het lukte hem niet de rechtbank van zijn onschuld te overtuigen. Uiteindelijk werd Stramrood veroordeeld tot een dag gevangenis en betaling van de proceskosten.²⁷

In het volgende nummer van Van Zoys tot Soest het tweede en laatste deel van dit artikel.

(Endnotes)

- 1 Met dank aan Gérard Derks voor zijn commentaar en aanvullingen op een eerdere versie van dit artikel.
- 2 Eerder verschenen artikelen in deze serie: Mieke Heurneman, "'Ruste eenigheyd & Welvaaren': onderzoek naar de elite van Soest rond 1750, *Van Zoys tot Soest*, jrg. 28 (2007), nr. 2, 1-11 en nr. 3, 25-34; Idem, 'Patriotten, Prinsgezinden en Pruisen: onderzoek naar de elite van Soest rond 1787, *Van Zoys tot Soest*, jrg. 29 (2008), nr. 1, 1-14 en nr. 2, 1-11; Idem, "'t Vrije volk van Zoest': Bataafse Revolutie in Soest, 1795-1802', *Van Zoys tot Soest*, jrg. 29 (2009), nr. 4, 1-14 en jrg 30 (2009), nr. 1, 1-16; Idem, "'Rondborstig hunne stem tot goed of afkeuring te geven". Onderzoek naar de bestuurlijke elite van Soest rond 1813', *Van Zoys tot Soest*, jrg. 31 (2011), nr. 4, 1-9 en jrg. 32 (2011), nr. 1, 3-13.
- 3 De leemtelijst is als publicatie verschenen: Mieke Heurneman, *Waard om te weten. Leemtelijst geschiedschrijving provincie Utrecht* (Utrecht 2007). Het boek is te bestellen via www.landschapergoedutrecht.nl
- 4 Het citaat in de titel is afkomstig uit een brief van burgemeester P. Gallenkamp Pels waarin hij tegenover Gedeputeerde Staten zijn zorg uitspreekt over de onkunde van de gemeenteraadsleden. GAS, Archief gemeentebestuur Soest 1812-1928, inv.nr. 231 (1851), nr. 418, 7-11-1851.
- 5 Peter Gerritse van Hofslot was tegelijk met Dirk Sitters in de gemeenteraad gekomen

na aftreden van Rijk Stalenhoef en overlijden van Johannes Smits.

6 GAS, Archief gemeentebestuur Soest 1812-1928, inv.nr. 22, 3-1-1830.

7 Met dank aan Gérard Derks, die de Soester petitie opspoorde in de *Noord-Brabander*, Dageditie 5-12-1829, Nummer: 107 (Uitgever: Gebroeders Langenhuysen; 's Bosch) en een bericht over petitie uit andere gemeenten in de *Noord-Brabander*, Dageditie: 22.12.1829, Nummer: 114.

8 Er waren twee personen met de naam Jan Peterse Schouten. Het gaat hier om de oudste, die leefde van 1784 tot 1863, verschillende beroepen heeft uitgeoefend (koopman, winkelier, veenbaas en landbouwer), in Middelwijk achter de katholieke kerk aan het Kerkpad woonde en gehuwd was met Annetje Dorresteijn.

9 GAS, Archief gemeentebestuur Soest 1812-1928, inv.nr. 22, 1-9-1847.

10 Ibidem, 6-9-1844.

11 Eigenlijk had dat in december 1844 moeten gebeuren.

12 GAS, Archief gemeentebestuur Soest 1812-1928, inv.nr. 22, 12-6-1845.

13 GAS, Archief gemeentebestuur Soest 1812-1928, inv.nr. 22, 23-11-1847.

14 Ibidem, 5-3-1849.

15 GAS, Bevolkingsregister 1861-1879, bladnr. 14, boekdeel 1.

16 Petrus Pels woonde volgens de volkstelling van 1840 op Langestraat 13. Hij heeft tot zijn burgemeestersbenoeming echter niet onafgebroken in Amersfoort gewoond. Een jaar lang heeft hij elders vertoefd. Dit was in 1849 de reden om hem in de Amersfoortse raad te weigeren, terwijl hij wel als raadslid gekozen was door het kiezerscollege. (Archief Eemland, Archief gemeentebestuur Amersfoort 1811-1945, inv.nr. 8, 15-10-1849.)

17 Elisabeth Gallenkamp overleed op 8 december 1842 op 35-jarige leeftijd. De naamsverandering van Piet(er) Pels en zijn kinderen werd bij Koninklijk Besluit van 28-10-1847 officieel. Zie: Archief Eemland, Kantlijn geboorteakte nr. 218 (Maria Euphemia Gallenkamp; dochter van Petrus Pels en Elisabeth Gallenkamp, geboren 23-6-1841 te Amersfoort).

18 Wim de Kam, *Door de Kroon 'geketenden'. Twee eeuwen door de Kroon benoemde burgemeesters in Soest* (Soest 2000) 13. In dit artikel wordt ten onrechte opgemerkt dat uit het huwelijk van Piet Pels en Elisabeth Gallenkamp geen kinderen werden geboren. Volgens Van de Kam kwamen uit zijn tweede huwelijk drie kinderen voort. Tussen 1836 en 1841 (tijdens zijn eerste huwelijk) kwamen echter te Amersfoort vier kinderen ter wereld (drie dochters en een zoon), van wie de oudste reeds na drie maanden overleed.

19 Archief Eemland, Archief Stads- c.q. gemeentebestuur Amersfoort, 1811- 1945, inv. nr. 8, 15-10-1849.

20 GAS, Bevolkingsregister 1850-1860, boekdeel 1, bladnr. 11; 1861-1879, boekdeel 1, bladnr. 14. In het manuscript van ds. J.J. Bos staat ten onrechte dat Gallenkamp Pels Bosch en Heuvel in 1852 kocht (http://www.oudsoest.nl/lay/media/manuscript/1065_manuscript.pdf), maar in 1853 was Karel Lodewijk Harger nog eigenaar (vriendelijke mededeling Gérard Derks). Mogelijk heeft Gallenkamp Pels hier eerst als huurder gewoond, voordat hij Bosch en Heuvel kocht.

- 21 GA Soest, Archief gemeentebestuur Soest 1812-1928, inv.nr. 22, 8-4-1850.
- 22 Ibidem, inv.nr. 109, 13-2-1851.
- 23 Ibidem, inv.nr. 22, 3-2-1851.
- 24 Ibidem.
- 25 *Iets over de onlangs gehouden Provinciale verkiezingen in het Hoofd-Kiesdistrict Amersfoort* (Amsterdam 1850).
- 26 *Amersfoortse Courant*, 21-1-1851.
- 27 Zie over deze zaak ook: J.H. von Santen, 'De woelziekste gemeente van Nederland. Politiek in Wijk bij Duurstede 1848-1860', in: *Jaarboek Oud-Utrecht* 2004, 151-192, aldaar 159.

Bespiegelingen over de familie Hilhorst aan de hand van de familiewapens

Reinier Hilhorst

Deel III

Na eerdere verkenningen van de heraldische erfenis die de takken van Gerrit, Gijsbert, Jan en Aernt Gerritsz van Hilhorst hebben nagelaten, nemen we in dit deel de tak van Rutger Gerritsz onder de loop.

Rutger Gerritsz van Hilhorst en zijn nakomelingen

Welke plaats *Rutger Gerritsz van Hilhorst* (* ca 1365 - † ca 1410) precies inneemt binnen de constellatie van familieleden uit de oude stam Hilhorst is lastig te duiden. Weerklinkt in de naam *Rutger* de echo van Rutger van Hogerhorst?

Akten waarin hij vermeld staat zijn schaars. En de beschikbare informatie geeft weinig houvast omtrent zijn antecedenten. Op een lijst met tijsnlieden in de zeven hoeven van Hees, die vóór 1395 zal zijn opgesteld¹, staat een *Ruthger Gheridssoen* met een *vierdeel* land dat voorheen *Baudekens van Rutenberchs* toebehoorde². In 1395, 1396 en 1398 was hij als tijsngenoot van de Paulusabdij een aantal malen belast met het toezicht op het correct passeren van transportakten van tijsngoederen in Hees en Soest³.

Bewijs van zijn persoonlijk handelen treffen we aan in een akte uit 1400 wanneer hij *een*

- 1 Jan H.M. Hilhorst & Jos G.M. Hilhorst, *Soest, Hees en De Birk*, Hilversum 2001, p.54
- 2 HUA, Sint-Paulusabdij Toegang 85-1 Inv.nr 30 [Pau 30], Kopieboek p.151, ca 1395
- 3 Pau 30, Kopieboek p.85, 103 en 104.

vierdeel veens ghelegghen in Hezerveen in den kerspel van Zoes verkoopt⁴. Hij staat in 1410 nog geregistreerd als participant voor een vierde deel in de *Campshoeve*⁵. Echter, in diezelfde lijst onder *Kriex hoeve*, waarvan in deel II reeds gemeld is dat ook *Aernt Gerritsz* [Hilhorst] daar goederen bezat, heeft de klerk de naam *Rutgher* doorgehaald en er boven vervangen door of verbeterd in *Jan* [Gheriits soen]⁶. Jan verwierf dus, zonder opgaaf van redenen, Rutgers deel: Volgt hieruit dat Rutger een broer was van Aernt en Jan? Na 1410 wordt Rutger Gerritsz' naam alleen nog in passieve zin gebruikt; als belendend eigenaar. Hoewel in 1417⁷ en 1421⁸ afwisselend een Rutger Gerritsz als ook een *Rutgher Gherijt Hilhorst soen* in de boeken is opgenomen, waren die vermeldingen niet meer up-to-date. Bij de Paulusabdij werden vaker gegevens klakkeloos overgenomen uit oudere oorkonden zonder deze te toetsen aan de actuele situatie. Mogelijke mutaties werden nogal eens veronachtzaamd.

Rutger had een aantal zonen: *Gerrit Rutgersz*, *Aernt Rutgersz*, *Rutger Rutgersz*⁹ en mogelijk nog een *Hendrik Rutgersz*¹⁰. Ene *Celi* [Cecilia] *Rutghers*¹¹ lijkt ook een verwante. Het is speculatief maar zij kan òf een dochter òf de vrouw van Rutger Gerritsz zijn geweest. Zij staat beschreven in de eerder genoemde lijst uit 1410 met de veertien hoeven van de Paulusabdij in Soest waar zij met haar kinderen beschikte over één helft in de *Riicmanshoeve*. *Gherijt van Hillenhorst* had de andere helft in eigendom.

Van Rutger Gerritsz zelf is geen wapen overgeleverd maar zijn zoon Aernt Rutgersz en diens nazaten voeren overwegend een ruit, net zoals de schout Aernt van Hilhorst.

4 Pau 30, p.198. Pau 30, p.164: *Dit is de raminghe van Hezer veen (...) Rutgher Gheriitszoen een vierdeel A° 1399.*

5 Pau 30, p.288v

6 Pau 30, Kopieboek p.288 *Kriex hoeve Item van deser hoeven heeft (...) rutgher jan gheriits soen een vierdel en arnt gheriitsz een half vierendel.* N.B. Net zoals eerder bij Rutger was ca 1420 dezelfde procedure van toepassing op Jan: zijn naam werd toen doorgehaald voor zijn deel in de *Rycmanshoeve*.

7 Pau 30, p.365v, eveneens tweemaal als *rutgher gherijtsz* op p.365.

8 Pau 31, p.142v, als belendend *zuijtwert rutger gherijt hilhorst soen en aernt ghijsbert hilhorst soen.* Anno 1421. NB In 1452 blijkt dezelfde zuidwaartse belending van voorheen Rutger Gerritsz dan in handen van Gerrit Hilhorst (Pau 31p.176).

9 Pau 31, p.309, genoemd *Rutger Rutgerssoen van Hilhorst* als eigenaar belendend perceel, anno 1423. AE, Archief van de Stichting de Armen de Poth [APoth] Inv.nr 1064, anno 1428. HUA, Staten van Utrecht Landsheerlijke Tijd Toegang 58 Inv.nr 332: Rutger Hilhorst wordt in 1446 voor 2,5 morgen goed en 1,5 morgen hoog land aangeslagen.

10 Pau 30, p.365 als belendend van *die grote brede ende die cleyne brede daer noortwaert naest gelant is Aernt Hilhorst ende zuytwaert rutgher gherijtsz ende henric zijn soen (...).* Rutger Gerritsz en zijn zoon Henric worden vervolgens ook genoemd als noordelijk belendend aan *dat grote stuck in der Delle* en *Item dat cleyne stuck in de Delle noortwaert naest gelant is rutgher gherijtsz ende henric zijn zn.*, anno 1417. In o.a. de Resolutieboeken van het stadsarchief van Amersfoort komt vanaf 1436 met enige regelmaat een Henric van Hilhorst voor. Deze Henrick kan de zoon zijn van Aernt van Hilhorst maar mogelijk ook van Rutger?

11 Pau 30, p.288-289r

Dit wijst op een nauwe familieverwantschap. Gezien zijn geschatte leeftijd is het meest aannemelijk dat Rutger Gerritsz een zoon is van stamvader Gerrit en dus Jan, Aernt, Gijbert en Gerrit Gerritsz van Hilhorst tot zijn broers mag rekenen.

Rutger Rutgersz van Hilhorst

Rutger Rutgersz kwamen we in het vorige deel al tegen. Zijn bestaan is louter af te leiden uit de vermeldingen in een paar transportakten als eigenaar van aangrenzende percelen. Er zijn geen stukken gevonden waaruit handelend optreden blijkt. Een reden kan zijn dat zijn landerijen, gelegen in onder andere de *Doemsche hoeve*, behoorden tot de leengoederen van het Sint-Vitusstift te Elten. Transporten van Eltense lenen vonden plaats voor het Soester gerecht. Helaas is van stukken die betrekking hebben op Eltense goederen in Soest weinig bewaard gebleven.

De tak Aernt Rutgersz van Hilhorst

De oudst gevonden vermelding van **Aernt Rutgersz** (ca 1400-ca 1478) dateert uit 1424: *een stuck lants mit een hofstede dair Aernt Rutgersz nu op woent*¹².

Tussen 1437 en 1456 was hij regelmatig schepen van Soest. Met zijn broer Gerrit en zijn neven(?) Henrick Aerntsz en Gerrit Gerritz van Hilhorst wordt hij in 1440 ingeschreven als burger van de stad Utrecht¹³.

De echtgenote van Aernt was ene Ermgart. Zij, *Ermghert Arent Rutghers soens wijf myt hoeren wittachtighe man ende momber*, transporteert (...) *den eyghendom vander helft van ene mathe van vyer dachmaet lants* (...) genaamd Campsweert, te Soest¹⁴. Omdat mijn onderzoek naar haar afkomst nog niet is afgerond kan ik geen definitief uitsluitsel geven over haar familienaam. Uit het huwelijk zijn ten minste vier kinderen geboren waaronder **Rutger Aerntsz, Gerbrant Aerntsz en Cely(!) Aerntsd**¹⁵. Een tweede dochter, waarvan de naam niet bekend is, was getrouwd met een Roelof Gout¹⁶.

Gelukkig zijn er uit de periode dat Aernt Rutgersz lid was van de schepenbank voldoende zegels bewaard gebleven; het ene zegel is meer, het ander minder geschonden. Zijn familienaam wordt in akten steevast achterwege gelaten! Datzelfde geldt overigens ook voor de meeste nazaten uit zijn stamreeks. Maar het randschrift van zijn zegel verraaft dat hij een Hilhorst is: **S Aer nt Rutgher v~ hilhorst** [in gotisch fond].

De archieven hebben van zijn zonen **Rutger** en **Gerbrand Aerntsz** geen zegels prijsgegeven.

De naam Gerbrand die in deze tak opduikt is een opvallend gegeven: Deze naam zal later

12 Pau 31 p.152 e.v.

13 HUA, Stadsarchief I Toegangsnr. 701-1, Inventarisnr. 16, fo 16v en 19v

14 AE, APoth, Inv.nr 975, anno 1454.

15 AE, Transportregisters 436-1 fo 97v, Cely was gehuwd met *Meister Geryt Rycoutsz*

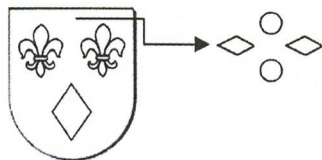
16 Ibidem, *Rutger ende Gerbrant als omen der kynderen* [van Roelof Gout, echtgenoot van hun overleden zuster?, RH] anno 1482.

langs de vrouwelijke lijn worden doorgegeven aan de familie De Beer.

Aan Aernt Rutgersz' bestaan wordt jaren na zijn dood gerefeerd in een akte van erfleen uit 1493 ten behoeve van zijn kleinzoon¹⁷. **Lodewijk Rutgersz** ontvangt een *halve hoeve* in de **Campshoeve(!)** zoals **Aernt Rutgersz** en **Rutger Aerntsz**, diens zoon, dat voorheen bezaten; met lijftocht van Margriet, dochter van Peter Hermansz, zijn vrouw.

Loich Rutgersz (ca 1465-ca 1541) was dus getrouwd met Margriet Peter Hermansdr. Zij stamde vermoedelijk af van de geslachten Poyt en De Rughe.

Lodewijk was gedurende vele jaren, met enkele tussenpozen, schepen van Soest tussen 1506 en 1538. Bij tijd en wijle was hij ook *geset schout*¹⁸.

Zijn wapen is bekend: Het heeft twee lilies in het schildhoofd met daartussen een 'breukteken' en een ruit in de schildvoet. Helaas laat de kwaliteit van de meeste zegelafdrukken nogal te wensen over. Het minst geschonden waszegel toont het 'breukteken' tussen de lilies vrijwel volledig. In detail lijkt het samengesteld uit twee ringetjes verticaal en twee liggende ruiten horizontaal.

Van Lodewijk Rutgersz zijn drie kinderen bekend. Te weten twee dochters, Margriet en Ytgen, en een zoon Herman. Op 21 maart 1541 ontvangt Herman Loichsz na de dood zijn vader op zijn beurt de goederen in de Campshoeve¹⁹.

Herman Loichsz was schepen tussen 1555 en 1559 maar van hem zijn geen zegels gevonden.

De tak Gerrit Rutgersz van Hilhorst

Gerrit Rutgersz (ca 1390-ca 1464) heeft, voor zover bekend, zijn bestaan niet gefixeerd door heraldische sporen achter te laten. Reeds in 1410, 1411 en 1417 vinden we een **Gherijt Rutgher Gherijtszn zn**²⁰. Om een duidelijk onderscheid te maken met een andere Gerrit Rutgersz, de zoon van Rutger Jacobsz de Beer, heeft men kennelijk gekozen voor de extra toevoeging Gherijtszns zn. In 1414 transporteert Gerrit Rutger Gerritsz een drietal akkers namelijk **De Gheer acker**, **Die Cuulacker** en **Den Doernacker** aan **Aelbert Heyn** [Nagel?] *Aelberts soens soen*²¹.

Gerrit Rutgersz van Hilhorst bezat in 1422 een derdedeel in de *Oude Hoeve*²² en had een vierdedeel in de *Nye Hoeve* samen met de broers Dirk en Willem Stevensz van Hamelenberg²³.

17 Pau 33,

18 AE, Archief van het Sint-Pieters- en Bloklands Gasthuis [PBG] Inv. 298 anno 1514.

19 Pau 34, p.162/fo 101

20 Pau 30, p.282, 292v, en 354v: als eigenaar van aangrenzende percelen.

21 Pau 30, p.316v

22 Pau376, p.262

23 Ibid. p.263

Hij is minstens drie maal, zo mogelijk vaker, getrouwd geweest. Het vroegst beschreven huwelijk was in 1424 met een dochter van Ricout Ricoutsz en Lysbeth Henricksdr van Baern. Het tweede met *Wendelmoet Gijsbert Woutersdr.* Na de dood van Wendelmoet volgde rond 1459 een huwelijk met ene Elzabee. Zij verklaarde in 1464 volgens een afschrift van de Paulusabdijs de weduwe te zijn van Gerrit Rutgersz.

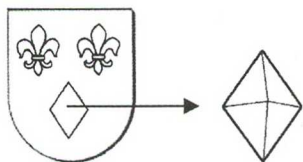
Uit het huwelijk met de dochter van Ricout Ricoutsz zal **Ricout Gerrit Rutgersz** zijn geboren. Deze zoon had in 1464 land in Soest maar heeft dat verkocht aan de broers Klaas en Gerrit Mensz. Ricout lijkt te zijn vertrokken naar onbekende oorden. Misschien naar Keulen? Daar meldt ene *Ricoldus de Ammersfordia*²⁴ zich aan op 7 juni 1464 aan de universiteit bij de faculteit *artes liberales*. 30 januari 1466 heeft Ricoldus zijn baccalaureaat behaald en ruim een jaar later op 16 april 1467 studeert hij af²⁵. Enige maanden later, op 29 juli 1467, om precies te zijn, duikt *Ricout Gerit Rutgerssoen* weer op in de stad Utrecht wanneer hem burgerschap aldaar wordt verleend²⁶. Daarna raakt hij uit beeld.

Rutger Gerrit Rutgersz (ca 1440-na 1504) is een zoon uit een later huwelijk. We kennen hem ook als **Rutger Gerritsz Hilhorst**. Hij heeft diverse keren deel uit gemaakt van het college van schepenen. Zijn zegels vinden we slechts over de periode 1466 tot 1479 ofschoon hij zeker tot 1500 dat ambt moet hebben bekleed²⁷.

De beeltenis op zijn zegel heeft de volgende kenmerken:

Er is sprake van een bijzonder ontwerp want het wapen is niet centraal in het zegel gepositioneerd maar links onderin, met een adelaar als schildhouder. De keuze voor een dergelijke a-symmetrische vormgeving is in het Eemland vrij onconventioneel.

Het wapen heeft boven twee lelies en in de schildvoet een ruit. Op een van de betere afdrucken heeft de ruit enig reliëf en lijkt daardoor op een geslepen diamant met vier facetten. Het wapen vertoont duidelijk overeenkomsten met dat van Loich Rutgersz.

Volgens het randschrift is de zegelaar in kwestie:

Ru· tg?? gerri t T. ??⁻hl⁻orst

De typografie is tamelijk rommelig en de spelling is mogelijk niet geheel foutloos. De letters zijn qua formaat niet uniform en het lijkt alsof de snijder zich heeft verkeken op de volle lengte van de naam. Door het nemen van wat

24 'Ammersfordia' werd in matrikels van (buitenlandse) universiteiten niet alleen gehanteerd voor studenten uit de stad Amerfoort maar ook door studenten afkomstig uit de omgeving, die gemakshalve de dichtstbijzijnde stad opgaven als plaats van herkomst.

25 Leen Alberts, *Namenlijst van Amersfoortse Studenten aan Universiteiten* (1370-1650), Amersfoort 2004.

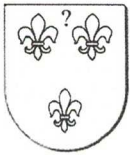
26 HUA, Buurspraakboek Stadsarchief I toegangsnr. 701-1, inventarisnr. 16, fo 84v: geregistreerd als nieuwe burger van Utrecht in 1467.

27 GAS, Rechterlijke Archieven 1143 fo 67, genoemd in schepenenboek: Rutger Gerritsz Hilhorst

noodgrepen(?) in de vorm van afkortingen komt hij maar net uit²⁸!

Opmerkelijk is een zegel aan een charter uit 1532, dat laat zien dat een **Willem Rutgersz** een identiek wapen voerde²⁹. Hij zegelde als getuige tezamen met zijn zwager Dirck Dircksz [Noteboom?, RH]. Er is weliswaar geen compleet beeld van het gezin van Rutger Gerritsz maar deze Willem Rutgersz zal als hij niet een zoon is dan toch op zijn minst een naaste verwant moeten zijn.

Van **Aernt Rutgersz 'de Jonge'** (ca 1475-ca 1550) weten we vrij zeker dat hij een zoon van Rutger Gerritsz is. De bijnaam 'de Jonge' duidt erop dat er òf een oudere broer is geweest òf dat er gelijktijdig een ander ouder familielid met dezelfde naam leefde. Aernt was schepen tussen 1521 en 1547.

Zijn wapen bevat drie lelies 2.1, de bekende ruit ontbreekt hier! Middenboven vermoedelijk een ringetje (?) als breukteken³⁰.

Maar het heeft dezelfde a-symmetrische vormgeving met een adelaar als schildhouder zoals bij Rutger Gerritsz Hilhorst.

Tot slot: Het is geen wet van Meden en Perzen dat de plaats van de ruit ten opzichte van de lelies in de wapenschilden van opeenvolgende familiewapens Hilhorst per se dezelfde moet zijn. Volgens heraldicus De Boo is een breuk een vormverandering die in een wapen wordt aangebracht om jongere takken te onderscheiden of om er een persoonlijk wapen van te maken³¹. Door dergelijke 'herautstukken' te verplaatsen, te veranderen, toe te voegen of weg te laten kunnen wapens eenvoudig worden 'gebroken'.

In het volgende deel komt Meijns Hilhorst uitgebreid aan bod.

28 AE, PBG 1128 en APOth 976.

29 AE, Stadsarchief 4327-136. Vergelijk ook: HUA, Pau 245 zegelfragment anno 1537.

30 AE, APOth 978 en 1067. HUA, Pau 219 anno 1547.

31 J.A. de Boo, *Familiewapens*, Den Haag 2008, p.151-153.

Opmerkelijk krantenbericht; Vliegmachine verdwenen

Ton Hartman

Onderlaatst kwam dit krantenbericht tevoorschijn, het is onder andere te vinden in het Amersfoortsch Dagblad van 18 september 1911. In de volgende editie van deze krant wordt wat nader uitgeweid over de achtergronden.

De eigenaar van het toestel Frits Koolhoven was de dader en er waren problemen met de andere partijen die op het vliegekamp actief waren. Er werd geschermd met juridische procedures.

Uit den omtrek.

*— Vliegmachine verdwenen.

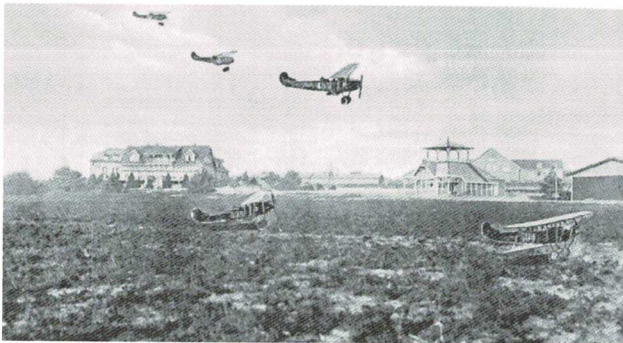
In den nacht van Zaterdag op Zondag is uit een van de hangars op het vliegerterrein te Soesterberg een complete vliegmachine verdwenen.

De ongewenschte bezoekers hebben zich aan den achterkant een toegang weten te verschaffen tot een der hangars en zijn zoo-doende zonder opgemerkt te worden door de nachtwacht, binnen gekomen. Ze moeten toen de machine over de heiningen hebben gelicht, tot aan den rijksstraatweg gesjouwd en aldaar gedemonteerd hebben, waarna zij haar waarschijnlijk naar Zeist getransporteerd hebben.

Men vermoedt, dat een geschil tusschen een der vliegeniers en de Maatschappij voor Luchtvaart hiermede in verband gebracht mag worden.

Daarmee kwam ongeveer ook een deerniswekkend einde aan Soesterberg als toeristische trekpleister die in de voorzomer van 1911 zijn hoogtepunt beleefde met de “Europeesche Rondvlucht”. Vanuit Parijs via Luik naar Vliegkamp Soesterberg, dan naar Brussel en Londen en weer eindigend in Parijs. Gedurende drie dagen, 21,22 en 23 juni zouden 60 aviateurs hun kunsten in de lucht vertonen, aangemoedigd door een hoog prijzengeld beschikbaar gesteld door de organisatoren van Soesterberg. Maar ook toen al was slecht weer spelbreker, in Luik waren maar 18 ‘aeroplanes’ aangekomen binnen de tijd aangekomen. Soms zijn de krantenberichten over het verloop van deze rondvlucht wel erg cryptisch, zo wordt op 22 juni gemeld dat er 20 aviateurs vanuit Luik vertrokken zijn.

Amerigo is gevallen zonder zich echter ernstig te verwonden [bij mijn weten wordt niet het paard van Sinterklaas bedoeld, in een ander verslag betreft het een piloot] *om 10.27 landde Gibert in het vliegveld bij Soesterberg*. De derde piloot was ook even de weg kwijt en daalde boven Hilversum. Onder de publieke belangstelling was ook H.M. de Koningin Moeder (Emma), zij was niet de enige want volgens de berichten waren de wegen rond Soesterberg overvol met auto's, fietsen en wandelaars die dit gebeuren wilden meemaken. De tussendag was grotendeels verregend en ook het definitieve vertrek gaf ook door de weersgesteldheid weer problemen. Maar toch kunnen nu wel concluderen dat Soesterberg 100 jaar geleden toeristisch gezien echt op de kaart gezet is.

Soesterberg Vliegveld rond 1925 (coll. Houdijk)

De leden van de Historische Vereniging Soest - Soesterberg werken in een aantal werkgroepen om onderzoek te doen en gegevens vast te leggen.

Voor nadere informatie kunt U met de contactpersonen overleggen, te weten:

Werkgroep:

Archeologie	: vacature		
Genealogie	: Wim Routers,	routers@ziggo.nl	035-6010169
Mondelinge geschiedenis	: Wim de Kam,	wpdekam@ziggo.nl	035-5880048
Contact Gemeentelijke Monumentencommissie	: Frans Stokhof de Jong,	stokhofdejong@planet.nl	035-6090833
Contact Museum Oud Soest	: Cees Vos	ceesjvos@casema.nl	035-6021008

De contributie per jaar : € 20,00 voor leden in Nederland
 € 25,00 voor leden in het buitenland
 € 35,00 voor het bedrijfsleven

Betaling contributie
 op rekeningnummer 3599.02.235

Betaling bijzondere evenementen
 op rekeningnummer 3159.91.720

Losse nummers : Verkrijgbaar bij de secretaris
 Leden € 2,50
 Niet leden € 5,00

Redactiecommissie : J.E.J. Hilhorst, W.P. de Kam, W.C.J.M. Peters
 Redactie-adres : J.E.J. Hilhorst, Plasweg 57a, 3768 AL Soest 035-6018639
joh.hilhorst@casema.nl

Homepage : www.oudsoest.nl

Layout : W. Routers en P. van Elteren
 Omslag : W. Routers

Grafische verzorging : Drukkerij ESED B.V. Soest

